

MAGYAR NYELV

KÖZÉRDEKŰ FOLYÓIRAT

XIX. KÖTET.

1923 MÁJ.—JÜN.

5—6. SZÁM.

Laborc.

Laborc folyó nevének kutatók kelta eredetűnek tartják s az a nézetük róla, hogy ugyanabból a kelta névszóból való, amelyből a négy bajor *Laber*, továbbá az elzászi *Leber* (fr. *Lievre*), valamint a horvátországi *Labor* folyók is (l. A. L. POGODIN: Archiv für slav. Phil. XXIII, 614; AL. SACHMATOV: Arch. XXXIII, 81). Mind e folyónevek szerintük a kelta *lūbāra*, 'die schwatzende, rauschende' (mellék-név, nőn. a hímn. *lūbāros*, 'schwätzer' alakhoz, l. HOLDER, Alteclt. Sprachsch.) névszóból származnak s értelmük körülbelül a. m. „Zúgó víz, Zúgó patak“ (l. ilyen magyar neveket az OklSz.-ban).

A *Laborc* ezen származtatása első látszatra tetszetős. Ha azonban az egyeztetést jobban megvizsgáljuk, azonnal kétségeink támadnak helyessége felől. Az első kétség általános jellegű. A Tisza felső folyásánál eddig egyetlenegy folyó- vagy hegynévről sem mutatták ki a kelta eredetet. A *Laborc* az egyetlen, melyet ilyenek magyaráznak, s reá hivatkoznak akkor, mikor azt vitatják, hogy a Kárpátok e részében szintén laktak kelták. A másik kétségünk a név alakjára vonatkozik. Micsoda elem a *Laborc* szó *c*-je? A keltában tudunkkal ilyen képző nincs. Hiszen hang- és alakítani szempontból több joggal lehetett volna ide vonni a háromszéki *Laborfalva* nevében levő *Labor* szót, pedig ez sem lehet kelta. Nem szaporítom ellenvetéseimet. Nézetem szerint *Laborc* neve hangalakja miatt nem lehet kelta eredetű, épp azért az alábbiakban egy elfogadhatóbb magyarázatot próbálok nyújtani róla.

ANONYMUS azt mondja, hogy a honfoglaló magyarok *Laborc*-t, aki Ung várának kapitánya s Szalán bolgár fejedelem híve volt, egy folyó mellett elfogták s azon a helyen föl is akasztották. A folyót aznaptól a kapitány nevéből *Laborc*-nak nevezték (l. ANON. 13. §., MHK. 410, 411). ANONYMUS ez értesítésében történetíróink szójátékot (l. ORTVAY, Magyarország régi vizr. *Laborc* a.), illetőleg olyan költött történetet látnak, amelyet ANONYMUS *Laborc* folyó nevének megmagyarázására gondolt ki.

Az első, amit ANONYMUS javára kell megállapítanunk, az, hogy van olyan folyónév is, amely végeredményben személynévből származik. Így pl. a *Csetnek* mellett elfolyó patakot szintén *Csetneknek* hívják (l. LISZKY, Rep.), pedig *Csetnek* eredetileg személynév (l. MNY. XI, 289, XII, 322). A mai veszprémmegyei Sédet egykor *Veszprém vizének* hívták (vö. OklSz. viz a.: 1217. Vltra fluuium *Wesprem wuze* appellatum, 1395: in fluuiio *Wesprem uisy*; 1437: In ipso fluuiio *Wesprem wize*; 1476: In fluuiio *Wesprem wize*), kétségtelenül *Veszprém* helytől, de e *Veszprém* helynév személynévből való (l. MNY. XVIII,

214). Az ilyen állandó kapcsolatból azután tapadás útján keletkezhettek *Veszprém* = „fluvius Veszprém”. Így keletkeztek nézetem szerint *Almás* (ebből: *Almás vize. pataka*), *Ung* (ebből: *Ung vize*, l. OklSz. víz a.), *Ormán* (a XIII. sz.-ban; l. ORTVAY, Vízr.; e néven egy tolnak-i és egy baranyam.-i folyó, az utóbbi neye a mai *Ormánság* névben fennmaradt, l. Csánki II, 520, 533, ÁrpÚjOk. XI, 435), *Bakony* (vö. *Bakony folyás* LIPSZKY, Rep.) patak- és folyónevek. — Ilyen tapadással keletkezhettek *Laborc* folyó neve is, hiszen a régi nyelvből különben is van elég adatunk a *Laborc vize* állandó kapcsolatára (l. NAGY GYULA: Gróf Sztáray család oklevéltára I, II index: XIII—XV. sz.-i adatok: *Laborch vyzy*, *Labruch wyze*, *Labarczvize*), aztán meg van (Mező-) *Laborc* község is, bár erre a mai helysége régi adataim nincsenek. Lehetetlennek tehát nem lehetetlen, hogy egy folyónév végső fokon személynévi eredetű legyen.

S ha eredetileg személynév a folyó neve, ahogy ANONYMUS mondja, akkor kifogástalanul meg is fejthető.

Az olvasó emlékezetébe idézem, hogy ANONYMUS szerint Szalán fejedelem alattvalói bolgárok és szlávok. *Laborc* is Szalán híve, s róla mondja ANONYMUS, hogy szláv alattvalói a maguk nyelvén *duká*-nak nevezik. A *duka* *Laborc* hivatali tisztsége, *Laborc* pedig személyének neve volt. A MNy. XVII, 73—75. lapján igyekeztem kifejteni, hogy Szalán bolgárai bolgár-törökök, szlávjai pedig bolgár-szlávok. Azt állítom már most, hogy a *Laborc* név végső fokon bolgár-török eredetű személynév, melynek a bolgár-törökben **Alp-Bars* > **Al-Bars*, a bolgár-szlávban **Laborsz* vagy **Loborsz* volt az alakja.

De vajjon van-e vagy lehetséges török személynév-e az **Alp-Bars* > **Al-Bars* s ha igen, mi a törökben a jelentése.

A név összetétel; előtagja a tör. *alp*, *alyp* „hős” jelentésű szó, amely az ó-török. besenyő, kún személynevekben magára állva is, összetételben is sűrűn előfordul. Gombocz Árpádkori török személyneveink c. dolgozatában (l. MNy. X, XI és különlenyomat) ilyen összetételeit említi: *Alp-Arslan* (= Hórosorzlán, szeldsuk szultán neve), *Alp-Kara* (= Vieheld), *Alp-Kuş*, *Alp-Tägin* (nom d'un prince ghaznévide), *Alp-Tarkan* (egy ujjur követ neve 821-ből), *Jägin-Alp-Turan*, *Alp-Urusu*, **Alyp-Tyyan* (vö. magy. *Alattyán* hn.), **Alyp-Tulma* (vö. *Oluptulma* kún vezér neve ANONYMUSban). Az összetétel utótagja pedig a török *bars*, amely a török nyelvekben „párduc”-ot, „tigris”-t s esetleg „hiúz”-t is jelent, l. RADL. IV, 1158, 1487. Egyik legrégebb idevágó adat Etele nagybátyjának PRISCUS RHEORTÓL fenntartott $\Omega\mu\beta\alpha\rho\sigma\iota\varsigma$ neve, amelyről BANG W., Über die türkischen Namen einiger Grosskatzen c. értekezésében (l. KSz. XVII, 112—146) részletesen írt. Szerinte az összetett név első tagja *oi* a. m. „hamuszürke”, az utótagja pedig *bars* „párductigris”. *Oi bars* jelentése tehát „hamuszürke nagymacska: hiúz v. tigris”. — Más töröknyelvű népeknél is sűrűn fordul elő személynévi összetételekben. Íme néhány ilyen személynév Gombocz idézett értekezéséből (l. MNy. X, 243, 249, XI, 251): *Aj-Bars* (= Holdpárduc), *Alty-Bars* (= Hatpárduc), *Büri-Bars* (= Farkaspárduc), *Bäi-Bars* (= Empirpárduc), *Kutlu-Bars* (= Boldogpárduc), *Küç-Bars* (= Eröstigris), *Taj-Bars* (= Csikó-tigris), *Bars-Tugan* (= Párducsólyom) stb.

A felhozott példák kétségtelenül vallják, hogy csak a véletlen műve, hogy egy török **Alp-Bars* > **Al-Bars* személynév mindeddig nincs kimutatva. Hogy ilyen volt, ahhoz kétség nem férhet. Jelen-

tése pedig e névnek: *Hős párdúc*. A török kiejtésben az *Alp-Bars* kétségtelenül *Al-Bars*-nak hangzott (vö. félig hasonló eset van *Ákos* nevünkül, amely < tör. *Ak-kuš 'Fehér sólyom', kiejtésben *Akuš, l. MNY. X, 247).

E bolg.-tör. *Albars-ból a bolgár-török uralom alatt levő szlávok nyelvében szabályosan ú. n. liquida-átvetéssel *Laborsz vagy *Loborsz lett. Mind a két lehetőségre vannak példáink. A mai Bulgáriában van egy *Lom* nevű folyó, amely *Palanka* községnél a Dunába szakad. E folyónak a Tabula Peutingeriana szerint egykor *Almus* volt a neve. (l. MÜLLER, Itin. Rom. 596). A liquida-átvetés minden szláv nyelvben megvolt s olyan szláv alapnyelvi hangtani törvény, amelynek működése a szlávság mai elhelyezkedése utáni évszázadokon át is érvényben volt (l. MELICH: NyK. XXXIX, 55). E liquida-átvetéssel lett az egykori varág *Aldegja*-tó az orosz szlávban *Ladoga*-vá, ugyanezzel az Élbe folyó *Albi(a)* nevéből lett a csehben *Labě*, a lengy. ben *Laba*, a latin *Albona*-ból a horv.-ban *Labín* (város Dalmáciában) stb. E liquida-átvetés különben a szláv közszavaknál — mint említettem — szabályos és kivételnélküli jelenség, vö. pl. litv. *alkūnė* 'ellenbogen, unterarm, ecke, biegunq', por. *alkunis* 'ellenbogen' = szláv *lak-* ∞ *lok-*: ó-egyh. szl. *lakzō* 'könyök', bolg. *lákāt*, szerb *lákāt*, szlov. *lakāt*, tót *lakel'*, *lokel'*, cseh *loket*, lengy. *łokiec*, or. *łokoty* l. VONDRÁK, Altkirch. Gr.² 345. Véleményem szerint különben is a bolgár-török *Albars > bolgár-szláv *Laborsz vagy *Loborsz nem az egyetlen IX. századi bolgár-török személynév, amelyen a bolgár-szlávban a liquida-átvetés végrehajtódott. Ilyen nézetem szerint *Laodomur* (írásváltozat: *Laudomir*) bolgár törzsfőnök neve is. Isméretes dolog, hogy a magyarok 892-ben Arnulf német király seregében harcoltak Szvatopluk ellen (l. Annales Fuld. 892, PERTZ, MGH. SS. I, 408 és PAULER, A m. nemzet tört. Szent Istvánig 28, 147). E háború alkalmából a német császár követeket küldött 'ad Bulgarios et regem eorum *Laodomur*' (l. PERTZ i. h.), kérve a bolgárokat, hogy sőt a morva-szlávoknak ne adjanak (l. PERTZ i. h.: „ne coemptio salis inde Marauanis daretur“). A só, amelyről itt szó van, a marosi erdélyi só. A „rex Bulgariorum“ pedig *Laodomur*, kinek neve a bolgár-törökben *Aldamur, a bolgár-szlávban pedig *Ladomur* volt. Az *Aldamur* név különben a kúnban is előfordul; az 1282. évi hódtavi csatában *Oldamur* (írásváltozat *Oldamir*, l. MNY. XI, 149) 'dux Cumanie' szerepel. A név GOMBÓCZ Z. szerint a tör. *alda-* 'be-trügen, beschwindeln' igének -*mur* képzős származéka, l. MNY. XI, 149.

A bolg.-tör. *Albars-ból lett bolg.-szláv *Laborsz vagy *Loborsz az ó-magyarba *Laborszu vagy *Loborszu alakban került át. Az *r* utáni *sz* csakhamar *c*-vé lett, egészen úgy, mint ahogyan *c*-vé lett az *sz* az *arc* < *ország, *Tárca* < *Tarca* ∞ szláv *Torisa*, *Barca* < *Bursza*, *Karcag* < *Karszag* stb. szavakban, l. MNY. XI, 244; XVIII, 126; XIX, 38. Ma a *Labore* folyó nevét a tótok *Laborca*, a rutének *Laborca* és *Laborec* (l. NIEDERLE, Nádor. mappa) névvel jelölik. Mind a két név a magyarból való átvétel s a szlávok által használt *c*-vel hangzó alak ország-világnak hirdeti, hogy a ma ott lakó népek közt a magyar a legrégebb, a magyar az ősfoglaló.

A bolg.-tör. *Albars > bolg.-szláv *La(o)barsz* megfejtéssel pedig ismét egy újabb bizonyítékát leltük annak, hogy a történet-írók által kevésre becsült ANONYMUSNAK *Loboreij* ungi várkapitányról szóló tudósítása is történeti magvat rejt magában. MELICH JÁNOS.